

خدمت فرهنگی که مکتب قم انجام داد توجه به عقل‌گرایی بود

وجود حوزه علمیه قم کنار حرم حضرت معصومه (س) پتانسیل بسیار بزرگی برای گسترش فرهنگ و تمدن اسلامی است.

وجود حوزه علمیه قم کنار حرم حضرت معصومه (س) پتانسیل بسیار بزرگی برای گسترش فرهنگ و تمدن اسلامی است.

خبرگزاری مهر- گروه دین و اندیشه: دهه کرامت، همه ساله از سالروز ولادت حضرت فاطمه معصومه (س) شروع می شود و تا سالروز میلاد حضرت امام رضا (ع) ادامه دارد. فردا تقویم ها مژین به سالروز ولادت حضرت معصومه (س) و آغاز دهه کرامت شده است. در میان فرزندان ائمه اطهار علیهم السلام و ذریه پیامبر(ص)، دردانه باب الحوائج موسی بن جعفر علیهما السلام همانند ماه شب چهارده در آسمان تشیع می درخشد. بانویی که مشهور به «معصومه» شد تا آینه عصمت مادر گرانقدرش فاطمه زهرا سلام الله علیها باشد. بانویی که زیارتش بهشت را برای دوستان و پیروانش ضمانت می کند و هر که برای دیدار بارگاه او قدمی بردارد مانند آن است که خورشید خراسان علیه السلام را در غربت طوس، زیارت کند چنان که امام رضا علیه السلام فرمودند: «مَنْ زَارَ الْمَعْصُومَةَ يَقُمْ كَمَنْ زَارَنِي؛ کسی که خواهرم معصومه را در قم زیارت کند، مرا در طوس زیارت کرده است.» در توشه زیارتی که از سوی امام معصوم علیه السلام در مورد حضرت معصومه (سلام الله علیها) به شیعیان رسیده، فرازی بیان شده که نشان از مقام والای حضرتش دارد؛ آنجا که در قابل ضریح مطهر می ایستی و کریمه اهل بیت علیهم السلام را می خوانی و با اطمینان خاطر می گویی: «يَا فَاطِمَةَ اشْفَعِي لِي فِي الْجَنَّةِ فَإِنَّ لَكَ عِنْدَ اللَّهِ شَأْنًا مِنَ الشَّأْنِ؛ ای فاطمه! مرا در بهشت (برای رفتن به بهشت) شفاعت بفرما؛ چراکه همانا تو در نزد خداوند دارای شأن و منزلت بلندی هستی.» در شرح و تفسیر این کلمات نورانی دو وجه بیان شده که هر دو به معنای بشارت بهشت است.

زائر هنگامی که بانوی کرامت را صدا می زند از او می خواهد: «ای فاطمه! مرا برای رفتن به بهشت، شفاعت بنما!» بر اساس این سخن، زائر از محضر بانوی کرامت می خواهد تا در روز قیامت او را برای رفتن به بهشت شفاعت نماید. این سخن، مضمون روایتی است که امام صادق علیه السلام سال ها قبل از ولادت حضرت معصومه سلام الله علیها در توصیف شخصیت ایشان فرمودند: «أَلَا إِنَّ لِلْجَنَّةِ ثَمَانِيَةَ أَبْوَابٍ ثَلَاثَةٌ مِنْهَا إِلَى فَمِّ ثَقْبِ فِيهَا امْرَأَةٌ مِنْ وَلَدِي اسْمُهَا فَاطِمَةُ بِنْتُ مُوسَى وَ تَدْخُلُ بِشَفَاعَتِهَا شِيعَتِي الْجَنَّةَ يَأْجُمِعُهُمْ؛ بدانید که خدای رحمان برای بهشت جاودانش، هشت درب قرار داده که سه درب آن به سوی شهر قم است.» صادق آل الله علیه السلام در ادامه می فرماید: «به شفاعت او همه شیعیانم به بهشت خواهند رفت.» این سخن یعنی او شفیعه می شود تا در هنگامه حزن و اندوه روز قیامت، شادی را در قلوب بندگان خدا جاری کند و آنان را دستگیری کند و به بهشت برین بشارت دهد؛ از سویی پروردگار جهانیان فرمود: «مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ [البقرة/۲۵۵] چه کسی جز به اذن او، در نزد او شفاعت کند؟» این سخن خدای رحمان، همان مقام شفاعتی است که به بندگان شایسته و انتخاب شده اش عنایت کرده تا در محشر، مقام الهی آنان برای اهل محشر شناخته شود. خوشا بر احوال آنان که در دنیا فاطمه معصومه سلام الله علیها را شناختند تا در قیامت شفیعه آنان باشد. در بهشت نعیم و یا جنات عدن و یا فردوس برین و مقامات و طبقات دیگر بهشت، آن گاه که مؤمن وارد هر کدام از آن درجات شود، امید دارد تا شفاعت دختر باب الحوائج و خواهر خورشید خراسان و آینه تمام نمای حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها، شامل حالش شود و در اعلی مراتب قرب الهی در کنار اهل بیت علیهم السلام او را جایگاه و مقام دهد.

چرا شفاعت در بهشت، دور از انتظار باشد از کریمه اهل بیت سلام الله علیها که جواد الائمه علیه السلام در بیان ارزش و پاداش زیارتش فرموده: «هر کس عمه مرا در قم زیارت کند، بهشت پاداش او است.» بی جهت نیست که فاطمه معصومه سلام الله علیها همانم مادرش فاطمه زهرا سلام الله علیها نامیده شده؛ چرا که مادر گرامی اش نیز شفیعه شده تا از امت پدرش خاتم الأنبياء صلی الله علیه وآله شفاعت کند.

فضیلت شهر مقدس قم

در فضیلت شهر قم و اهل آن، روایات بی شماری وجود دارد. علامه شهید قاضی نورالله شوشتری در این زمینه می گوید: «اخباری که در فضیلت قم و اهل قم از رسول خدا (ص) و ائمه اطهار (علیهم السلام) روایت شده، فراوان است.» قم از شهرهای مذهبی ایران و از پایگاه های تشیع است. به گفته برخی از ایران شناسان قم از کهن ترین سکونت گاه ها در فلات ایران بوده و قدمت آن به قبل از اسلام می رسد. پیشینه تشیع در قم به هجرت خاندان اشعریون از کوفه به این شهر در قرن نخست قمری برمی گردد. حضور حضرت معصومه (س) در قم و به دنبال آن، مهاجرت امامزادگان و سادات، این شهر را به پایگاه تشیع تبدیل کرد.

بنا بر حدیثی از پیامبر اسلام (ص) علت نامگذاری این شهر به قم آن است که اهل آن قائم آل محمد (عج) را در قیام یاری می کنند. در منابع روایی از این شهر با اوصافی چون حرم اهل بیت و قطعه ای از بیت المقدس نیز نام برده شده است. در برخی منابع روایی احادیثی در فضیلت قم و منزلت اهل آن آمده است؛ از جمله اینکه قم و اهالی آن در زمانی که غیبت امام زمان (عج) به ظهور منتهی می شود بر دیگر خلائق حجت هستند.

موقعیت قم در تاریخ انقلاب اسلامی بر کسی پوشیده نیست و کم تر انسانی در دنیاست که از انقلاب اسلامی ایران اطلاع داشته و از نقش قم در این انقلاب بی اطلاع باشد. چه در طول نهضت انقلاب اسلامی و چه پس از پیروزی آن، قم زادگاه حوادث مهم تاریخی بوده است. لیکن دو حادثه بسیار مهم آن از ویژگی خاصی برخوردار است؛ یکی جرقه انقلاب (قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲) و دیگری آتش انقلاب (قیام ۱۹ دی ۱۳۵۶) که هر دو در بستر تاریخ این شهر زاده و رشد یافت.

با پیروزی انقلاب اسلامی، تشیع و تمدن اسلامی وارد دوره جدیدی شد تا جایی که نظرات منفی بسیاری از محققان و پژوهشگران بزرگ جهان نسبت به آن دگرگون شده و احساس کردند که تمدن اسلامی زنده و احیا شده است

شهر فرهنگی جهان اسلام

قم یکی از شهرهای فرهنگی جهان اسلام و ایران است که در طول تاریخ از نظر فرهنگی و تمدنی نقش وافر ایفا کرده است، این نقش می تواند حتی به ۶ قرن پیش از میلاد برسد که نخستین تمدن ها یا زیستگاه باستانی در قم شکل گرفته است که نشان می دهد تاریخ تمدنی قم بیش از تاریخ تمدنی دیگر مناطق است. در تاریخ ایران باستان به ویژه در دوران مادها قم مرکز مغان یعنی عالمان و روحانیون دینی زرتشتی بوده است که در نزدیکی قم زندگی می کردند که بعدها از آنها آثار بسیار ارزنده ای در دوران مادها، هخامنشیان، سلوکیان، اشکانیان و ساسانیان به دست آمده است. در دوران اشکانیان و ساسانیان قم از نظر اقتصادی به عنوان پایه های تمدن و از نظر علمی بسیار مشهور بوده و جایگاه خاصی داشته است، اما آنچه از نظر تاریخی بسیار اهمیت داشته و برای آن سند وجود دارد اهمیت و جایگاه قم در دوران اسلامی است، در دوران اسلامی با آمدن مسلمانان و پس از آن با آمدن شیعیان قوم یک جایگاه بسیار ویژه ای پیدا کرد و مهد جهان اسلام شد تا جایی که حتی از کوفه هم پیشی گرفت. آمدن اشعریون و پس از آن حضرت معصومه (س) به شهر قم سبب که این شهر از نظر نقل حدیث و نشر علم جایگاه ویژه ای کسب کند تا جایی که کتاب هایی که در مکتب بغداد و کوفه می نوشتند به مکتب قم تحویل داده می شد که آثار منتشره عاری از غلو و به عقل گرایی نزدیک باشد. اشعریون دو خدمت فرهنگی و عملی نسبت به تمدن اسلامی داشتند، اشعریون که پرورش یافته مکتب امام صادق (ع) و ائمه پس از ایشان بودند از نظر فرهنگی در زمینه فقهی، حدیثی، تاریخی، طبی و علوم مختلف، مکاتبی را در قم منتشر کرده بودند که سبب شهرت این شهر و کم رنگ شدن مکتب کوفه در مقابل آن شده بود.

خدمت فرهنگی که قم در این زمینه انجام داد توجه به عقل گرایی بود، همان زمان حدیث گرایی محض یا به دنبال آن نوعی غالی گرایی وجود داشت که زمینه را برای گسترش غلو و غیرعقلانی جلوه دادن شیعه فراهم می آورد که مکتب قم جلوی آن را گرفت و بسیاری از احادیث را که با عقل سنخیت نداشت یا در طول زمان ساخته شده یا تغییر داده بودند تصحیح و اصلاح کردند. افزون بر آن از نظر فرهنگی هم توانست به تأسیس و راه اندازی مکاتب و مدارس متعدد در قم پرداخته و آن را حتی به خارج از قم نیز انتقال دهد، تا جایی که بر روی سمرقند و طبرستان آن زمان تأثیر بگذارد. در ساحت عملی اشعریون یک حکومت ۲۸۰ ساله داشتند، پس از اینکه زمینه قدرت یابی آنها در قم فراهم شد توانستند قم را از نظر تمدن مادی پیش ببرند که حدود ۲۸۰ سال یکی از سرسبزترین مناطق کویری ایران بود که پس از آن این پیشرفت تا دوران قاجار هم باقی مانده بود و سفرنامه نویسانی که از دوران قاجار و صفویه به قم می آمدند از آن به عنوان شهر سبز و شاداب یاد می کردند. این نشان از تمدنی دارد که اشعریون به وجود آوردند و پس از آن هم در کنار اشعریون، عالمان و دانشمندان این شهر توانستند خدمت شایانی انجام بدهند.

جایگاه قم در هندسه فرهنگ و اندیشه اسلامی

امروزه قم در چهارراه فرهنگی و مواصلاتی کشور قرار دارد که بسیاری از مسافران برای رفتن به غرب، شرق، جنوب یا شمال کشور مجبور هستند از قم عبور کنند که همین امر سبب شده است زمینه برای جذب و گسترش فرهنگ دینی فراهم شود. بسیاری از طلاب، علما و فضلا در شهرهای دیگر وارد قم شده و از قم به شهرهای دیگر رفتند که زمینه را برای گسترش فرهنگ اسلامی فراهم کنند، همچنین وجود حوزه علمیه قم کنار حرم حضرت معصومه (س) پتانسیل بسیار بزرگی برای گسترش فرهنگ و تمدن اسلامی است. یکی از ویژگی های حوزه علمیه قم توجه به اصول و عقلانیت بوده است تا جایی که اصولگرایی بر اخباری گری غلبه داشته است، نماد مبارزه با اخباری گری در قم آیت الله میرزای قمی یکی از علمای بسیار بزرگ بوده است که تحت تأثیر وحید بهبهانی توانست اصول گرایی را گسترش دهد که نگاه اصولی در تبیین و تحقق فرهنگ و تمدن اسلامی نقش بسیار بزرگی دارد.

نقطه احیا مجدد تمدن نوین اسلامی

با پیروزی انقلاب اسلامی، تشیع و تمدن اسلامی وارد دوره جدیدی شد تا جایی که نظرات منفی بسیاری از محققان و پژوهشگران بزرگ جهان نسبت به آن دگرگون شده و احساس کردند که تمدن اسلامی زنده و احیا شده است. نخستین نقطه احیا مجدد تمدن نوین اسلامی در قم با پیروزی انقلاب اسلامی و آمدن امام خمینی (ره) آغاز شد که پس از آن حوزه علمیه هم توانست برنامه های خود را تغییر داده و خود را با علم روز تطبیق دهد. اگر عقل گرایی در حوزه علمیه ادامه پیدا کند شهر قم هنوز هم می تواند در ایجاد تمدن نوین اسلامی نقش اساسی داشته باشد. تمدن نوین اسلامی حرکتی را آغاز کرده است که جامعه بشری به سمت آن خواهد رفت، در آینده ما یک دین واحدی خواهیم داشت که مبانی آن از عقل و آموزه های نبوی و اهل بیت (ع) سرچشمه گرفته است، اگر به همین صورت ادامه پیدا کند به طور قطع زنگارهای مختلفی که در طول تاریخ بر فرهنگ شیعه اضافه شده است از بین خواهد رفت.